

«حلقات»

درس ۹۴

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار :

شهید صدر پس از بیان سه قاعده عقلی استحاله تکلیف به غیر مقدور و شرطیت قدرت بالمعنی الاعم و امکان وجوب مشروط، به تبیین مسئولیت مکلف درباره قیود و مقدمات پرداختند. ایشان برای بررسی عمیق بحث، نخست مقدمات را تقسیم بندی کردند تا با شناخت آنها، مسئولیت مکلف هم آشکارتر گردد.

در درس گذشته مقدمات را به سه دسته تقسیم کردیم.

الف) وجوبی؛

ب) وجودی عقلی؛

ج) وجودی شرعی.

در این درس به تفصیل، این مقدمات را بررسی می‌کنیم.

الثاني: المقدمات التي يتوقف عليها امتثال الأمر الشرعي بسبب أخذ الشارع لها قيداً في الواجب. و تسمى بالمقدمات الشرعية الوجودية، كالوضوء بالنسبة إلى الصلاة.

الثالث: المقدمات التي يتوقف عليها امتثال الأمر الشرعي بدون أخذها قيداً من قبل الشارع، كقطع المسافة إلى الميقات بالنسبة إلى الحج الواجب على البعيد، و نصب السُّلم بالنسبة إلى من وجب عليه المكث في الطابق الأعلى. و تسمى بالمقدمات العقلية الوجودية.

و بالمقارنة بين هذين القسمين من المقدمات الوجودية، نلاحظ انه في مورد المقدمة الشرعية الوجودية قد تعلق الأمر بالمقيد. و المقيد عبارة عن ذات المقيد و التقيد، و ان المقدمة المذكورة مقدمة عقلية للتقيد، بينما نجد ان المقدمة العقلية الوجودية هي مقدمة لذات الفعل.

مسئولیت مکلف در قبال قیود و مقدمات

مقدمات داخل در واجب شرعی سه قسم اند. برای فهمیدن مسئولیتی که نسبت به مقدمات ، از طریق وجوب، متوجه مکلف می‌شود، باید این سه قسم را به خوبی بشناسیم. در یک تقسیم‌بندی ابتدایی مقدمات دو گونه‌اند:

الف) مقدمه وجوبی:

این مقدمه مقدمه فعلیت وجوب است و تا هنگامی که این مقدمه محقق نشود، وجوب در حق مکلف به فعلیت نمی‌رسد؛ مانند استطاعت برای حج؛ در صورتی حج بر مکلف فعلی می‌شود که استطاعت در خارج حاصل شود.

ب) مقدمه وجودی:

در این حالت وجوب تحقق یافته است و متعلق وجوب متوقف بر چیزی است که از آن به مقدمه وجودی یاد می‌کنیم؛ مانند طی مسافت برای انجام حج، که شرط تحقق واجب است نه وجوب. سبب توقف واجب بر مقدمه دو چیز است:

۱. تکوین:

مقدمه بودن شیء، تکوینی و عقلی است و حتی اگر شارع به آن اشاره نکند، عقل این توقف را درک می‌کند؛ مانند نصب نردبان برای کسی که می‌خواهد از سطحی بالا برود، یا طی مسافت برای کسی که می‌خواهد به مکانی برسد. مقدمه بودن این موارد به حکم عقل و تکوین ثابت است و وابسته به کلام شارع نیست. این نوع مقدمه را «مقدمه وجودی عقلی» می‌نامیم.

۲. تشریع:

در این حالت مقدمه بودن شیء شرعی است و شارع باید بگوید تا آگاهی پدید آید؛ مانند مقدمه بودن وضوء برای نماز که اگر شارع این آگاهی را اعلام ننماید، عقل به آن پی نمی‌برد. این مقدمه را «مقدمه وجودی شرعی» می‌نامیم.

۱۵:۵۷

بازگشت مقدمه شرعی به مقدمه عقلیه

از آن جا که واجب را ترکیبی از فعل و تقید به مقدمه می‌دانیم، با مقایسه دو قسم مقدمه وجودیه و نگاه عمیق تر به ارتباط آن‌ها با ذی‌المقدمه، می‌توان مقدمه وجودی شرعی را هم به نوعی مقدمه وجودی عقلی دانست.

شارع ما را امر کرده است به نماز همراه با وضو؛ یعنی ذی‌المقدمه که متعلق وجوب است، نماز مقید به وضو می باشد . واجب ما دو جزء دارد: الف) نماز؛ ب) تقید به طهارة با وضو.

در این حالت، حتی اگر شارع نگوید وضوء بگیر، عقل وابستگی ذی‌المقدمه بر انجام وضو را می فهمد؛ زیرا برای حاصل شدن جزء واجب که تقید به وضو است، مکلف ناچار به انجام وضو می باشد و عقل این را می فهمد. پس واجب، ترکیبی از فعل به علاوه تقید به مقدمه است و در نتیجه مقدمیت مقدمه به وسیله عقل قابل فهم است.

تفاوت مقدمات شرعیه و عقلیه

با توجه به آنچه گفته شد و برگرداندن مقدمات شرعیه به عقلیه، باز هم تفاوتی بین ای ن دو مقدمه وجود دارد؛ مقدمه وجودی عقلی، مقدمه ذات فعل است و تحقق فعل وابسته آن است؛ اما مقدمه وجودی شرعی، مقدمه تقید است و حاصل شدن تقید وابسته به آن است. به عبارت دیگر، مقدمه عقلی، مقدمه جزء نخست واجب و مقدمه شرعی، مقدمه جزء دوم واجب می باشد.

۱. مقدمات تکلیف بر سه قسم اند: وجوبی، وجودی عقلی، وجودی شرعی.
۲. مقدمه وجوبی، مقدمه فعلیت یافتن وجوب است.
۳. مقدمه وجودی، مقدمه تحقق واجب است.
۴. اگر سبب توقف واجب بر مقدمه، تکوین باشد، مقدمه عقلی و اگر تشریع باشد مقدمه شرعی می باشد.
۵. مقدمات شرعیه هم بمقدمات عقلیه بازگشت می کنند.
۶. فعل به علاوه تقیّد به مقدمه، دو جزء واجب را تشکیل می دهند.
۷. مقدمه شرعیه، مقدمه تقید است و توقف تقید بر این مقدمه، تکوینی است.
۸. مقدمه عقلیه، مقدمه ذات فعل است و مقدمه شرعیه مقدمه تقید.